

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»
Навчально-науковий інститут фізичної культури спорту та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

**ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ І
РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Матеріали XXVIII всеукраїнської науково-практичної конференції

Одеса 2025

УДК 376

П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ

Вченої Ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 5 від 30.10.25р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гончар І.Л. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Кисличенко В.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ННПІ імені О.В.Сухомлинського НУК імені адмірала Макарова

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*Головний редактор – професор **Форостян О.І.***

*Відповідальний редактор – професор **Соколова Г.Б.***

*Технічний редактор – доцент **Начинова О.В.***

Члени редколегії:

Арнаутова Л.В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Лещій Н.П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Маматова З.Р. – старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Орленко І.М. – доктор філософії, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Григорєва Л.В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи № 75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць, Одеса, / редколегія О.Ф.Форостян та ін. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. – 208 с.

УДК 376

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» 2025

ЗМІСТ

Тематичний напрям: Сучасні проблеми корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану

Аймедов К.В., Грицик О.Ю., Попова О.В. РОЗЛАДИ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО СТАНУ	6
Ващишина О.А. ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕТРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	10
Начинова О.В., Козявіна К.С. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ	14
Тематичний напрям: Корекційно-розвивальні технології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (логопедичні, психокорекційні, педагогічні практики)	
Арнаутова Л.В., Аветісян К. А. ЛОГОПЕДИЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ІЗ ЗАЇКАННЯМ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПЛАВНОСТІ	17
Арнаутова Л.В., Аніщенко А.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ВРОДЖЕНИМИ НЕЗРОЩЕННЯМИ ГУБИ І ПІДНЕБІННЯ	20
Арнаутова Л.В., Кашук Д.Д. ВИКОРИСТАННЯ ІГОР ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДЛЯ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З АЛАЛІЄЮ	24
Арнаутова Л.В., Косюга О.А. ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ У ДІТЕЙ БІЛІНГВІВ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	28
Арнаутова Л.В., Стоянова М. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З НИЗЬКОЮ АБО НЕДОСТАТНЬОЮ САМООЦІНКОЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ	32
Арнаутова Л.В., Фурман М.Г. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ	36
Галущенко В.І., Уразова Л. Я. АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АЛАЛІЄЮ	38
Галущенко В. І., Ставенко П.А. ЗАСОБИ ТА НАПРЯМКИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.	41
Галущенко В.І., Ткаченко І.Г. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТІПМ.	45
Горбатюк О.Л., Ганич А.М. ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ СДУГ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	50
Горбатюк О.Л., Молявко К.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛУХОВОГО СПРИЙНЯТТЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	54
Іщенко В.М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	57
Кабельнікова Н.В., Юрко О.О. МАРКЕРИ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ДИСПРАКСІЇ ПРИ ДИФЕРЕНЦІЙНІЙ ДІАГНОСТИЦІ	60
Константинов Д.С., Лялюшкіна В.В. ІНТЕГРАЦІЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА ЛОГОПЕДИЧНИХ ВПРАВ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	66

лише спільні зусилля різних фахівців забезпечують гармонійний розвиток дитини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням ефективності сучасних логопедичних методик та інноваційних технологій корекції ринолалії, розробкою програм раннього втручання для дітей першого року життя та пошуком оптимальних шляхів міждисциплінарної взаємодії фахівців. Актуальним є також удосконалення інформаційно-комунікативних засобів навчання, впровадження індивідуалізованих занять, що поєднують традиційні логопедичні методики з новітніми цифровими інструментами. Подальший розвиток системи комплексної допомоги дозволить не лише покращити мовленнєвий розвиток дітей із вродженими незрошеннями губи і піднебіння, але й сприятиме їхній успішній соціальній інтеграції, підвищенню якості життя та розкриттю інтелектуального потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Волкова Г.С. Поширеність вроджених вад розвитку щелепно-лицевої ділянки і планування надання медико-профілактичної допомоги: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.01.22/ Українська медична стоматологічна академія. - Полтава. -2014. -16 с.
2. Гаврилова Н. С. Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей із дислалією, ринолалією та дизартрією. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2010. С. 120-127
3. Конопляста С.Ю. Ринолалія від А до Я: Монографія. – К.: Книгаплюс, 2016. – 312 с.
4. Конопляста С.Ю. Перспективи вирішення проблеми мовленнєвого розвитку дітей із вродженими незрошеннями губи та піднебіння / С.Ю Конопляста // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук. -метод. зб. / За ред. В.І Бондаря, В.В. Засенка. - К., 2016. - Вип. 7. - С 131 - 134.
5. Логопедія. Підручник. За ред. М.К. Шеремет. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2010, -376с.: 1л.
6. Потапенко В.С. Логопедична робота з корекції звуковимови при відкритій ринолалії у здобувачів освіти початкового рівня». Альманах. Магістерські студії. Випуск 16. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2021

Арнаутова Л.В., Кащук Д. Д.

ВИКОРИСТАННЯ ІГОР ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ДЛЯ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З АЛАЛІЄЮ

У сучасних наукових дослідженнях алалія розглядається як складний системний розлад мовленнєвого розвитку, що охоплює не лише мовні навички, а й когнітивну сферу дитини. Вітчизняні та зарубіжні науковці (М.Шеремет, О. Ткаченко, І. Марченко та ін.) наголошують, що порушення

при алаалії пов'язані не тільки з артикуляційною моторикою чи фонематичним сприйманням, але й із труднощами у розвитку мислення, пам'яті, уваги, а також із зниженням комунікативної ініціативи [4].

У різні історичні періоди для позначення цього явища застосовувалися різні терміни: «вроджена афазія», «дисфазія», «слухонімота». Проте у сучасних дослідженнях найбільш адекватним вважається термін «експресивна алаалія», оскільки він точніше передає сутність порушення, підкреслюючи його системний характер та охоплення як мовленнєвої, так і психічної сфер розвитку дитини. Науковці підкреслюють необхідність ранньої діагностики та індивідуалізованого логопедичного впливу, що поєднує мовленнєві, сенсомоторні та ігрові методики [2, с. 356].

Важливим напрямом сучасних досліджень є вивчення сенсорної алаалії. Цей різновид порушення зумовлений ураженням кіркових відділів головного мозку, що відповідають за сприймання мовлення. У таких випадках дитина має збережений фізичний слух, однак не може адекватно розрізняти мовні звуки й співвідносити їх із певними значеннями. Це проявляється у не розумінні зверненого мовлення, відсутності адекватної реакції на мовні стимули, труднощах накопичення словника та формування фраз. У свою чергу, це гальмує розвиток усіх компонентів мовлення — фонетичного, лексичного, граматичного та просодичного. Дослідники зазначають, що сенсорна форма алаалії є однією з найскладніших для корекції, адже вона потребує системного поєднання логопедичних і нейропсихологічних методів, спрямованих на розвиток фонематичного слуху, сенсорної інтеграції та комунікативної активності [3].

Особливу увагу привертають дослідження, які вказують на взаємозв'язок мовленнєвих порушень з особливостями особистісного розвитку. У дітей з алаалією часто фіксують вторинні труднощі — знижену самооцінку, труднощі у встановленні контактів з однолітками, підвищену тривожність. Це обумовлює необхідність комплексного підходу, де логопедична робота поєднується з психологічною підтримкою, спрямованою на розвиток комунікативної мотивації та формування позитивного ставлення до мовленнєвої активності.

Таким чином, сучасна наука розглядає алаалію не лише як порушення мовленнєвих процесів, але як багато рівневу проблему, що охоплює когнітивний, емоційний і соціальний розвиток дитини.

Мета статті. Метою статті є узагальнення теоретичних положень та результатів експериментального дослідження щодо особливостей мовленнєвого розвитку дітей з алаалією, а також визначення ефективних напрямів корекційної роботи, які сприяють покращенню комунікативної та соціальної адаптації дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Алаалія як мовленнєвий розлад має різні клінічні прояви, які обумовлені ураженням певних ділянок кори головного мозку. Виділяють дві основні форми — моторну та сенсорну.

Моторна алалія виникає при ураженнях мовно-рухових центрів кори головного мозку. Це призводить до апраксії — труднощів у виконанні й координації артикуляційних рухів. Дитина не може правильно відтворювати звуки, що обумовлює спотворення звукової системи, труднощі у складанні слів і речень. При цьому порушуються синтаксичні, словотвірні та морфологічні структури мовлення, що ускладнює формування граматично правильних висловлювань.

Сенсорна алалія зумовлена дефіцитом сприйняття мовлення. Попри збережений фізичний слух, дитина не розрізняє мовні сигнали. Це проявляється у відсутності розуміння зверненого мовлення, неможливості накопичення лексики, спотворенні процесів семантизації слів. Сенсорна алалія є особливо складною формою, адже потребує інтенсивної роботи над формуванням фонематичного слуху, розпізнавання мовних сигналів та їх поєднанням із предметним змістом.

Обидві форми алалії мають спільну ознаку — системність порушень. Це означає, що страждає не лише окремий мовленнєвий компонент (наприклад, артикуляція), а вся мовна система в цілому. У дітей з алалією простежуються труднощі в організації висловлювань, у розвитку активного словника, у розумінні мовлення та у використанні граматичних конструкцій.

Результати експериментального дослідження. У проведенню дослідженні взяли участь 10 дітей віком 3–6 років із діагнозом алалія. Для оцінки рівня мовленнєвого розвитку було використано комплексну діагностику, яка охоплювала:

- тести на спонтанне мовлення (визначення рівня комунікативної ініціативи);
- оцінку дієслівного словника (уміння позначати дії);
- перевірку імпресивного мовлення (розуміння звернених інструкцій);
- завдання на опис предметів;
- вправи з фонематичного аналізу та синтезу;
- оцінку семантичної узагальненості;
- визначення рівня граматичного ладу;
- аналіз зв'язного мовлення (побудова простих і складних фраз).

Отримані результати показали, що у двох дітей діагностували легку форму мовленнєвого порушення, у чотирьох — середню, а ще у чотирьох — тяжку. Найбільш проблемним виявилися сфери імпресивного та зв'язного мовлення. У більшості дітей відзначалися труднощі у відтворенні граматичних конструкцій, обмежений словниковий запас, низька активність у спонтанному мовленні.

Також спостерігалися труднощі у розвитку атрибутивних ознак (вживання прикметників), порушення фонематичного сприймання (діти плутали схожі звуки, не розрізняли слова, відмінні лише одним фонемним елементом). У дітей з тяжкою формою алалії простежувалося повне не розуміння складних інструкцій та відсутність здатності будувати зв'язні висловлювання.

Разом із тим дослідження виявило компенсаторний потенціал у дітей із легкою та середньою формою алалії. Вони демонстрували позитивну динаміку при правильному підборі методик. Зокрема, ефективними виявилися поєднання логопедичних занять із логоритмікою, вправами на розвиток фонематичного слуху, сенсорної інтеграції, а також використання ігрових методів. Ці підходи дозволяли не лише підвищити рівень мовленнєвої активності, але й стимулювати комунікативну ініціативу [6].

Висновки та перспективи. Таким чином, алалія є системним порушенням, що охоплює як мовленнєву, так і когнітивну сферу розвитку дитини. Результати дослідження підтвердили, що найслабшими сторонами у дітей з алалією є імпресивне та зв'язне мовлення, тоді як потенційно розвивальними залишаються мотивація до спілкування та включення у комунікативні ситуації.

Своєчасна логопедична допомога, що поєднує ігрові, ритмічні та сенсомоторні методики, дає можливість не лише покращити мовленнєвий розвиток, але й сприяє соціалізації дітей. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інноваційних комплексних програм логопедичного впливу, які враховуватимуть індивідуальні особливості дітей із різними формами алалії, поєднуюватимуть психолінгвістичні, нейропсихологічні та педагогічні підходи й будуть спрямовані на гармонійний розвиток мовленнєвої та когнітивної сфер.

Список використаних джерел:

1. Пахомова, Н.Г. Баранець І.В. (2020). Особистісний потенціал дитини старшого дошкільного віку із моторною алалією: психологічні особливості розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. С. 75 – 87.
2. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення :навчально-методичний посібник / Е. Данілавичутє, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. – Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2022. – 847 с.
3. Рібцун Ю.В. Розмежування алалій та інших мовленнєвих і немовленнєвих порушень // *Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ*. Харків, 2013. С. 139-146.
4. Сорочан Ю. Б. Особливості діагностики імпресивного рівня розвитку синтаксичного компонента мовленнєвої компетенції у молодших школярів із моторною алалією / Ю. Б. Сорочан // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – №16 – С. 219–223.
5. Трофименко, Л.І. (2021). Комплексний підхід до вивчення моторної алалії. Матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти: від рівних прав – до рівних можливостей (м. Київ, 7- 8 жовтня 2021 р.). (с. 265 – 269). Київ: Симоненко О.І. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728977>

6.Трофименко, Л.І. Дослідження особливостей складової структури слова у дітей з алалією. Матеріали III Міжнародної наукової конференції «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень» (м. Львів, 15 квітня, 2022 р.). Європейська наукова платформа. Вінниця (с. 50 – 55). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731096>

Арнаутова Л.В., Косюга О.А.

ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЕВОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ У ДІТЕЙ БІЛІНГВІВ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. У сучасному світі двомовність стає все більш розповсюдженим явищем, особливо серед дітей, які ростуть у сім'ях, де використовуються дві або більше мов. Вивчення білінгвізму свідчить про численні переваги для когнітивного, соціального та культурного розвитку дитини. Проте, поряд із цим, у дітей-білінгвів можуть виникати складнощі з мовленнєвою самоідентифікацією – процесом усвідомлення мовної власної ідентичності, який тісно пов'язаний із соціальним становленням і психологічним комфортом дитини. Проблеми мовленнєвої самоідентифікації можуть впливати на гармонійний розвиток мовлення, самооцінку, мотивацію до вивчення мов і комунікацію в суспільстві.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючою необхідністю підтримки двомовних дітей у рамках освітніх та корекційних програм, спрямованих на формування позитивної мовленнєвої ідентичності та подолання труднощів адаптації в різних соціокультурних середовищах. Основні виклики у цій сфері пов'язані з тим, що білінгвальні діти часто стикаються з проблемами вибору домінуючої мови, внутрішніми конфліктами через різницю між мовними контекстами та можливою негативною реакцією оточення на одну з мов.

Аналіз основних досліджень. Науковці попередньо відзначають, що мовленнєва самоідентифікація формується на перетині лінгвістичних, психологічних і соціокультурних чинників. Дослідження показують, що створення стабільної мовної ідентичності особливо складне для дітей, які мають нерівномірний розвиток двох мов, або коли одна з мов вважається менш престижною в соціумі. Це може призводити до заниженої самооцінки за зменшення активності у спілкуванні.

Проблематика мовленнєвої самоідентифікації у дітей-білінгвів сьогодні розглядається з урахуванням багатьох аспектів: лінгвістичного, психологічного, педагогічного та соціального. Основний акцент робиться на тому, що мовленнєва самоідентифікація є результатом взаємодії мовних навичок, особистісних переживань дитини і впливу соціокультурного середовища, де вона розвивається. Діти, які зростають у підтриманому

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
Збірник наукових праць

За зміст та орфографічне оформлення відповідальність несуть автори наукових робіт